

Рецензия

на труда "Робърт колеж: образователни идеали, политики и резултати (60-те години на XIX в. -30-те години на XX в)." на доц. д-р Орлин Стаменов Събев за присъждане на научната степен "Доктор на историческите науки"

чл.кор. проф. дин Румяна Радкова

Почти 150 години цариградският Робърт колеж присъства в духовния, образователния, културния и общественно-политическия живот на Балканите. За този век и половина той надрасква компетенциите и задачите на образователно заведение и се превръща в общественно-политически фактор с отпечатък както върху личните съдби на стотиците си възпитаници, така и на народите и държавите, от които произлизат.

Години наред неговата история е провокирала изследователски интерес сред учени от Европа и Америка. Десетки страници на балкански и американски изследователи са посветени на създаването и резултатите от дейността на колежа. С малко изключения обаче, те използват и интерпретират предимно запазената богатата мемоарна литература, което не е позволило да бъде представена и документирана многостранно и достатъчно пълно специфичната роля и характер на училището.

В дисертационен труд на доц. д-р О.Събев се търси нов ракурс към характеристиката на лицеза чрез анализ на образователните идеали, политики и резултати, без да се пренебрегва историята на колежа, която е вплетена в промените, които историческите условия диктуват на тези компоненти.

Авторът е получил възможността, а има и езиковата подготовка, за да работи не само в архивохранилища на България (София, Русе) и на САЩ (Ню Йорк), но и в Турция с оригиналната документална сбирка на колежа и в архивите на Истанбул и Анкара, където открива голям масив от материали по темата. За пръв път, благодарение на усилията и уменията на този български изследовател, историческите извори за Робърт колеж са събрани и използвани в цялата им пълнота-архиви на училището, материали по организационни въпроси, свързани с него от висшата администрация на Османската държава, документи на негови възпитаници, сведения и архиви на мисионерите, ръководителите и организаторите от САЩ.

Това е едно от основанията да се подготви ново, пълно изследване за колежа, важна гаранция за успеха му и съществен принос на предложения дисертационен труд. Независимо от

съществуващата литература, институция като Робърт колеж има нужда от цялостно, задълбочено, аналитично и систематично проучване, представено не само чрез новите документални материали, но и от по-високото ниво на съвременните балканистични изследвания. Проблемът е дисертабилен и отговаря на балканистичния научен профил на автора.

Хронологическите рамки, в които се разгръща изследването обхващат от 60-те години на XIX в. до 30-те години на XX в. Долната граница е естествено определена от времето на създаването, а горната, авторът поставя според времето, в което образователните политики, прилагани до тогава последователно, са трансформирани поради новата историческа обстановка в турския обществен живот. Тя е убедително мотивирана като ограничител.

При определянето на броя и имената на българските възпитаници на колежа, д-р О.Събев достига до 1971 г., което удължава изследователския период. Не трябва да се игнорира и факта, че авторът е проследил зараждането на идеята за създаването на Робърт колеж във връзка с дейността на американските мисионери от стъпването им на Балканите в началото на XIX в. Този много голям времеви обхват, изпъстрен с обществено-икономически, политически и културни промени, позволява на доц. Събев да проследи еволюцията в характера на колежа, развитието на образователните политики и практики и приспособяването им към изменящите се исторически условия. В същото време се е наложило преглеждането на обемна литература на няколко езика за различните периоди от историята на балканските народи. Голяма част от нея се използва за пръв път в българското изследователско поле, което е също важен принос на изследването.

Съобразно основната цел на дисертационния труд да се разкрият образователните идеали, политики и практики на колежа, д-р О.Събев фокусира анализите си върху основния им компонент-възпитаниците, което определя и структурата на труда. Тя има пет глави, увод, заключение, таблици, приложения и библиография-общо 521 стр.

Всички части на изложението носят оригинално оформени заглавия, които насочват към основните въпроси, които са предмет на проучването. Увода е озаглавен "Познатият и непознат Робърт колеж" и в него е направен критичен библиографски преглед на научната литература и мотивировка на целите на работата, както и начините за постигането им. Глава I, "Липсващият колеж", представя образователната политика на Османската държава и състоянието на учебното дело на подчинените народи-арменци, гърци, българи, които имат ученици в него до създаването на училището. В глава II

“Уникалният колеж” чрез много богата литература и ново издирени материали за отношението на османската администрация към откриването и построяването на специална сграда за училището е проследена началната история на колежа. III глава “Вавилонският колеж” анализира състава на възпитаниците, които са от различни етноси и вероизповедания и представя отношенията между тях. Глава IV “Българският колеж” е посветена на възпитаниците от българските селища от 1864 г. до 1971 г., а в глава V “Чуждият колеж” се представят мюсюлманските/турски ученици. Заключение “Виталният Робърт колеж” обобщава основните изводи, направени от анализа на материала в предходните глави. Тази структура е ясна и позволява да се обобщи огромния доказателствен материал и литература и да се подчертаят доминантите на изследването.

По характер дисертационният труд е интердисциплинарно проучване, което засяга въпроси от историята, социалната история, историята на образованието и педагогиката, историята на религията и културологията. Съобразно с това и авторът използва различни методи на изследване-анализ, синтез, сравнение, просопографски анализ, количествени и статистически методи и др., благодарение на които се разкрива сложния характер на училището, което не подлежи на едностранно и еднозначно определение.

Доц. Събев разглежда учебното заведение във връзка и в зависимост от историческата среда. Той представя образователната система на Османската империя и идейните процеси, които протичат в нея; очертава рамката, в която се развива мисионерската дейност на американските евангелисти през XIX в.; проследява влиянието на Танзимата и радикалните промени в османската социална структура, които налагат нови образователни политики в Империята. Доц. Събев анализира и политическите промени в Балканския регион като постигането на държавна самостоятелност за някои от народите, трансформирането на Османската империя в република, влиянието на войните от втората половина на XIX и първата четвърт на XX в. и др.

Робърт колеж сполучливо е представен като арена, на която се конфронтират протестантството и исляма, американският либерализъм, инспириращ борба за национална еманципация с концепцията на османизма, а на по-късен етап космополитизмът с турския национализъм. Проследяването на историческите процеси и особено на идейните сблъсъци е предадено отлично и дава представа за сложната обстановка, в която се създава и особено при която действа училището. Тя диктува известни трансформации в образователните практики и определя уникалността на учебното заведение. Робърт колеж е първият, създаден извън пределите на СЩ

по образец от Нова Англия, но адаптиран към условията и особено към нуждите на региона. Доц. Събев добре е показал, че училището е дело на американци, но в Америка не се възприема като типично американско училище. Макар и основан и ръководен от евангелистски мисионери, колежа е изграден върху политиката на универсалните ценности на християнството, заради което не се превръща в мисионерско училище или Семинария. По голямата част от възпитаниците му са от немюсюлманските общности на Империята, но училището не става малцинствено. Въпреки, че колежа функционира в Османската държава, той не се превръща в османско или турско учебно заведение. Робърт колеж и неговите практики и учебни политики са плод на традиции и възгледи, характерни за други географски ширини и привнесени от различна социална среда, но търпят изменения в османския и балкански контекст и придобиват специфичен облик, който дава положителни резултати и позволява училището да се задържи 150 години на Балканите.

Важен принос в проучването е анализът на механизмите, чрез които Робърт колеж оформя във възпитаниците нов мироглед, ново самочувствие, нови идеали, поведение и ценности. Сполучливо е разкрито как протича този процес за младежи с различен и специфичен за всеки етнос и конфесионална група начален старт, как и доколко се преодоляват народностните и верски различия в юношите. За пръв път детайлно и професионално е изследвана атмосферата в колежа като част от тези механизми, анализирани са поведението и личния пример на преподавателите, разкрити са конфликтите и политическите страсти между учениците, които се пораждат от различията.

Един от основните приноси на изследването е установяването на броя, социалния състав, реализацията и т.н. на четирите основни народностни групи в ученическия състав на колежа-арменци, гърци, българи и турци. В хода на развитието на Робърт колеж всяка от тези групи доминира по численост в определен период, което дава основание на доц. О.Събев условно да открие "български", "арменски", "турски" и т.н. "национални периоди". Посочени са историческите фактори и условията, които определят нарастването или спада на учениците от определен етнос и са мотив за характеристиката на тези периоди.

Пълното установяване на броя и националността на учениците има изключително важно значение за турската, гръцката, арменската и особено за българската наука. Списъкът, който О.Събев изготвя с българите, учили или завършили от 1864 г. до 1971 г., когато колежа става Университет, включва 905 имена, тоест два пъти повече от известните до сега в научната литература. Благодарение на

използваните ученически каталози от истанбулския архив на колежа, допълнени с други източници, са представени не само етническите българи, които учат там, но и от други народности, произхождащи от български селища.

Заслугата на автора е не само, че изготвя най-пълния и точен списък, но и че прави просопографски анализ на ученическия профил. Разкрит е географския и социален произход, резултатите от обучението, кариерното развитие и общественно-политическата дейност (особено на българските) ученици след завършването на колежа.

Данните, са съпоставени с показателите между различните етноси и особено между българите и мюсюлманските/ турски възпитаници за различните етапи в развитието на училището. Чрез статистическите методи е доказана тенденцията богатите български фамилии през Възраждането да ориентират наследниците си към модерни интелектуални професии и да прекъснат традиционното родово професионално занимание с търговия, бегликчийство и т.н. и се посочват причините за това.

Съпоставката с резултатите от просопографския анализ на ученическия състав на мюсюлманите/ турци нагледно илюстрира как историческото развитие на българския и турския народи определя диаметрално противоположни професионални профили на тези възпитаници в различните периоди.

За разлика от голяма част от западните изследователи, които виждат в Робърт колеж предимно образователен еталон със силна цивилизационна роля в региона на Балканите и от доминиращата част на турските учени, които го определят като "скрито оръжие" на американската колонизация, д-р О. Събев представя балансирано и научно защитено мнение за колежа като институция, която надхвърля образователните и социално-културните рамки и има политически функции.

Научните цели, които авторът мотивира в увода на труда си да изследва Робърт колеж пълно, в нова светлина, чрез новооткрити архивни източници, с привличане на възможно най-богата литература и с прилагането на комплексни методи на изследване на нивото на съвременната модерна Балканистика са изпълнени. Анализирани са образователните политики и практики и респективно многообразието и адаптирането на колежа към специфичните исторически условия в Османската империя и Република Турция и особено значението му за мултикултурата и обществения и държавен живот на Балканите. Трудът е написан професионално и безспорно ще има отзвук и значение не само за българската, но и за историографиите на Турция, където вече е издаден на английски език,

за Гърция, за арменския и еврейски народи. Затова предлагам убедено на Научното жури, да присъди на доц. д-р Орлин Събев научната степен "Доктор на историческите науки".

Февруари 2015

Чл.кор. проф. дин, Румяна Радкова

